

Minorități în zonele de contact interetnic.
Cehii și slovacii în România și Ungaria

MINORITĂȚI ÎN ZONELE DE CONTACT INTERETNIC. CEHII ȘI SLOVACII ÎN ROMÂNIA ȘI UNGARIA

Editori: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel

EDITURA
INSTITUTULUI PENTRU
STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

KRITERION

Cluj-Napoca, 2010

Titlu: *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovaci în România și Ungaria*
Editori: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel

Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale
Editura Kriterion

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Minorități în zonele de contact interetnic : cehii și slovaci în

România și Ungaria / ed.: Jakab Albert Zsolt, Peti Lehel. –

Cluj-Napoca : Editura Institutului pentru Studierea Problemelor
Minorităților Naționale : Kriterion, 2010

ISBN 978-606-92512-2-5

ISBN 978-973-26-1011-4

I. Jakab, Albert Zsolt (ed.)

II. Peti, Lehel (ed.)

323.1(=162.3/.4)(498+439)

Coordonator serie: Horváth István, Jakab Albert Zsolt

Lector: Pozsony Ferenc

Traduceri: Bugja Zoltán, Gáspár Enikő, Nastasă-Kovács Annamária

Corectură: Anca Lucia Sârbu

Design: Könczey Elemér

Tehnoredactare: Fazakas Botond

Tipar: IDEA és GLORIA, Kolozsvár

© Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu
punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

Cuprins

Prefață (JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel)	7
---	---

Relații culturale – dimensiuni istorice

DANCU Pál

Stabilirea slovacilor în comitatele Satu Mare, Ugocea și Maramureș din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea	11
---	----

Ján BOTÍK

Începuturile cercetării slovacilor din Câmpia Maghiară	33
--	----

Alena GECSE – Desideriu GECSE

Istoria și cultura cehilor din Banat	45
--------------------------------------	----

Bilingvism, interferențe lingvistice

GYIVICSÁN Anna

Dualitatea lingvistică și de conținut în ceea ce privește modelele culturale etnice	61
---	----

KRUPA András

Raportul dintre cultura populară și bilingvism la slovaci din Câmpia de Est a Ungariei	75
--	----

Pavel ROZKOŠ

Evoluția în timp a influențelor limbii române asupra lexicului graiului slovac din Nădlac	83
---	----

ZSILÁK Mária

Procesul de dispariție a dialectelor din insulele lingvistice slovace din Ungaria	93
---	----

TÓTH Sándor János – TUSKA Tünde – UHRIN Erzsébet – ZSILÁK Mária
 Dimensiunile alterității lingvistice la Tótkomlós 107

Procese social-identitare, strategii de adaptare și de integrare

Elena Rodica COLTA

Minoritatea slovacă din Fântânele (jud. Arad) între căutarea
 și pierderea modelului identitar 151

GYIVICSÁN Anna

Tipologia etnică a slovacilor din Ungaria 181

Mária HOMIŠINOVÁ

Slovacii din Ungaria. Analiza teoretică și empirică
 a construcției identității sociale și etnice 211

Sînziana PREDA

Cehii din Banat, migrație și identitate problematică 247

SZABÓ Orsolya

Relații și contacte interetnice în Pilisszentkereszt 259

Abstracts 281

Lista autorilor 288

Prefață

Potrivit datelor statistice ale recensământului oficial din 2002, în România s-au declarat ca fiind de naționalitate slovacă un număr de 17 226 de persoane, iar alte 3 941, de naționalitate cehă. Așadar, conform statisticii, s-a înregistrat o diminuare succesivă a ponderii ambelor etnii în comparație cu datele din recensământul din 1992: comunitatea slovacă s-a redus cu 2 300 persoane, în timp ce comunitatea cehă s-a diminuat într-un mod și mai drastic, cu 2 306 persoane; cu alte cuvinte, față de proporția numerică înregistrată anterior, în doar un deceniu a scăzut numărul acesteia cu 47%. Potrivit datelor recensământului din 2001, în Ungaria au fost înregistrate 11 816 persoane ca având slovacă drept limbă maternă, în vreme ce apartenența la naționalitatea slovacă a fost declarată de 17 692 persoane, iar atașamentul față de valorile culturale și tradițiile acestei minorități a fost exprimat de 18 056 persoane.

Din păcate, problema minorităților naționale din România – excepându-le pe cele două mai numeroase, maghiarii și romii – nu este abordată decât de un număr relativ restrâns de publicații din domeniul științelor sociale și al cercetării culturale. Acest lucru este valabil și în ceea ce privește comunitățile de cehi și slovaci din România. Referitor la slovacii din Ungaria au fost deja întreprinse o serie de cercetări fundamentale în urma cărora au văzut lumina tiparului numeroase lucrări de sinteză extrem de valoroase. Din acest punct de vedere, un rol foarte important l-a avut Institutul de Cercetare a Slovacilor din Ungaria, în ceea ce privește coordonarea și realizarea studiilor de lingvistică, etnografie, istorie și sociologie.

Reprezentativ pentru cercetarea minorităților naționale din România este faptul că, alături de numărul redus al publicațiilor de specialitate din domeniul științelor sociale, semnate de cercetători profesioniști, se găsesc numeroase lucrări ale unor autori de cele mai diverse profesii, precum artiști, scriitori, persoane din sfera bisericească, profesori, specialiști în istorie locală, politicieni etc. Și din această cauză devine explicabil motivul pentru care despre comunitățile cu o pondere redusă – de pildă, comunitatea cehă din România – s-au tipărit doar un număr restrâns de publicații. La acest aspect se adaugă și faptul că aceste lucrări au fost ti-

părite în limba minorităților respective și cu tiraje ne semnificative, ceea ce a făcut ca impactul lor să fie mult diminuat.

Așadar, în ceea ce privește aria de cercetare a minorităților cehă și slovacă din România pot fi întâlnite „lacune” derutante, precum și o mare cantitate de probleme de analiză încă neelucidate. Evident, volumul nostru nu poate acoperi toate lipsurile și aspectele neabordate. În schimb, prin publicarea câte unui volum de studii ale specialiștilor din Ungaria și ale celor ce realizează cercetări în România privind minoritățile cehă și slovacă, și traducerea acestuia în ambele limbi majoritare – maghiară și română –, se încearcă atragerea atenției asupra acestei probleme din perspectivă științifică, politică și publică, deopotrivă de importante.

Studiile reunite în volumul de față analizează o serie de subiecte „actuale”, ce pot fi considerate totuși clasice, bunăoară bilingvismul, interferențele lingvistice, procesele identitare, promovarea unor politici de omogenizare și asimilarea, conservarea culturii, relațiile și sistemul relațiilor interetnice, fiind totodată abordate și probleme de natură istorică, precum migrația, așezarea și strategiile comunitare ale minorităților cehă și slovacă.

Volumul începe cu studii ce prezintă și analizează relațiile culturale etnice și dimensiunile istorice ale etniilor. Pál Dancu se ocupă cu statornicirea slovacilor din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în județele Satu Mare, Ugocea și Maramureș, aducând – printre altele – importante contribuții de istorie confesională și educațională legate de viața acestei comunități. Studiul elaborat de Ján Botík își propune să îndrepte atenția asupra începuturilor interesului științific legat de slovacii din câmpie, în timp ce reevaluează lucrările erudiților veacului al XVIII-lea și al XIX-lea. Autorul subliniază cele mai apreciable rezultate ale acestora, argumentând actualitatea acestor publicații. Alena Gecse și Desideriu Gecse prezintă stabilirea cehilor în Banat, elementele și instituțiile etnice ale identității minoritare cehe, precum și atașamentul lor față de cultura altor etnii.

Cercetătorii au definit utilizarea limbii ca una dintre cele mai însemnate componente ale identității etnice. Această premisă este problematizată de către grupul de cercetători care se ocupă de bilingvism și interferențele lingvistice. Anna Gyivicsán a investigat această problemă într-un exigent context teoretic. De-a lungul cercetărilor, ce au durat mai multe decenii, autoarea a examinat în aproximativ 50 de localități atât procesele de aculturație ale insulelor lingvistice slovace din Ungaria,

cât și funcțiile și transformările din domeniul culturii etnice. Rezultatele acestor investigații au fost publicate într-un amplu studiu de sinteză.

Analizând relațiile dintre cultura populară și bilingvism, András Krupa afirmă că existența mediului bilingv (maghiar și slovac) poate fi dovedită și prin fenomenele folclorice slovace. Pavel Rozkoš demonstrează influența limbii române asupra dialectului slovac din Nădlac și continuă schimbarea a acestuia. În studiul ei, Mária Zsilák face cunoscută și analizează asimilarea în direcția limbii majoritare din insulele lingvistice slovace din Ungaria. Pe baza studiului de caz din Tótkomlós, Sándor János Tóth, Tünde Tuska, Erzsébet Uhrin și Mária Zsilák au abordat, de asemenea, problematica identității și a utilizării limbii structurate într-un context maghiar specific. Rezultatele cercetării au scos în evidență interdependențe notabile în ceea ce privește selectarea limbii, substituirea codurilor lingvistice, bilingvismul, atitudinile și stereotipurile lingvistice.

La baza studiilor ce au vizat procesele identitare și strategiile de omogenizare au stat cercetările empirice. Elena Rodica Colta analizează sistemul relațional interetnic și procesele de asimilare ale unei comunități slovace din localitatea Fântânele (județul Arad). Autoarea face o observație importantă afirmând că factorul interetnic poate avea un efect de modelare a identității chiar și în cazul în care comunitatea etnică nu mai trăiește din punct de vedere fizic în localitatea respectivă. Astfel, de pildă, stereotipurile pozitive legate de comunitatea germană din Fântânele influențează până astăzi atitudinile și narativele identitare locale ale populației de slovaci, acționând asupra formării ierarhiei de prestigiu printr-un rol însemnat al funcționării așezărilor multietnice și al utilizării spațiilor conform așteptărilor etniilor conviețuitoare etc.

Într-un nou studiu, Anna Gyivicsán întocmește tipologia etnică a slovacilor din Ungaria, trecând în revistă cu această ocazie și rezultatele literaturii de specialitate pe această temă. Mária Homișinová analizează construcțiile identității etnice și sociale a slovacilor din Ungaria, realizând și o sinteză a rezultatelor științelor sociale. În cadrul analizei empirice asupra identificării de grup și a caracteristicilor identitare, autoarea s-a bazat pe furnizori de date ce reprezentau 200 de familii. Sînziana Preda s-a ocupat de analiza aspirațiilor migraționale și de identitatea cehilor din Banat. După transformările sociale din secolul al XX-lea, în urma și datorită migrației pentru muncă și asimilărilor începute în contextul

schimbării de regim din 1989, satele de cehi au devenit și spații de reorganizare a identității etnice.

În lucrarea elaborată de Orsolya Szabó sunt investigate relațiile și sistemul relațional interetnic al comunității slovace din Pilisszentkereszt. În cadrul analizei realizate, autoarea a ajuns la concluzia că slovaci din Pilisszentkereszt au o dublă identitate etnică. Chintesența acesteia constă în faptul că – în pofida asimilării lor lingvistice în direcția societății maghiare majoritare, a unor similitudini culturale la nivel superior – componentele esențiale ale identității acestora sunt formate din elemente culturale slovace, care se arată în special cu ocazia unor ritualuri. În opinia autoarei, identitatea etnică deține funcții în primul rând în context local.

Utilitatea volumului nostru rezidă în primul rând în modul multiplu de abordare întâlnit în lucrările reunite aici, pornindu-se totodată de la o perspectivă conceptuală comună în ceea ce privește fenomenele, care sunt analizate nu doar în sine, ci într-un context mai larg, din perspectiva interdependențelor interetnice.

Cartea de față se încadrează în seria inițiativelor care încearcă să prezinte rezultatele cercetărilor referitoare la afirmările culturale ale minorităților naționale și în limba etniilor majoritare, în cadrul cărora, în 2009, a fost publicat sub egida Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale un volum bilingv (la fel ca cel de față, în limba maghiară și română) despre minoritățile naționale din România.¹ În sfârșit, datorăm mulțumiri autorilor pentru că au contribuit prin lucrările lor la realizarea acestui deziderat.

JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel

1 JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel (szerk.): *Folyamatok és léhelyzetek – kisebbségek Romániában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.
JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel (ed.): *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion, Cluj-Napoca, 2009.

Istoria și cultura cehilor din Banat

Originea și așezarea pe teritoriul României

Popoarele moderne de azi: cehii, slovaci, polonezii, rușii, bielorușii, ucrainenii, bulgarii, sârbii, croații și slovenii, au o origine comună, făcând parte din neamul slavilor, care, încă prin mileniul I î. H., trăia pe un vast teritoriu cuprins între fluviile Vistula și Niprul mijlociu. Istoricii romani Tacitus, Plinius cel Bătrân (secolul I d. H.) și Ptolemeu (secolul al II-lea d. H.) îi menționează pentru întâia oară pe slavi sub numele de *venezi* (venzi, veneți), iar istoricul bizantin Procopius din Caesarea (secolul al IV-lea) îi denumește anți și sclavini, însă istoricul got Iordanes (secolul al IV-lea) scrie că venezii se trag din același trib și poartă trei denumiri: venezi, anți și sclavuni. Tot din secolul al IV-lea bizantinii îi menționează sub denumirea generică de slavi. La început, triburile slave vorbeau o limbă comună, slava veche, care face parte din familia lingvistică indo-europeană, împreună cu limbile germanică, celtică, romanică, indică etc.

În perioada secolelor IV-VI, sub presiunea altor popoare, slavii vechi s-au pus în mișcare, luând parte activă la procesul migrației popoarelor și s-au delimitat în trei mari ramuri: slavii de sud (bulgarii, sârbii, croații și slovenii), slavii de răsărit (rușii, bielorușii, ucrainenii) și slavii apuseni (cehii, slovaci și polonezii). Se pare că numele de ceh provine de la un voievod patriarh cu numele de Ceh, care, așa cum apare în câteva legende, a condus triburile slave ce s-au așezat pe malurile fluviului Vltava. Treptat, în societatea slavilor apuseni s-au dezvoltat relațiile feudale, s-au întemeiat primele formațiuni statale. Astfel, pe teritoriul Cehiei și al Slovaciei de azi a luat ființă un stat condus de Samo (623–658), care a respins atacurile francilor. Pe același spațiu, pe la anul 830, s-a întemeiat statul Moraviei Mari, care va fi distrus de unguri în anul 906. Însă, încă din anul 895, doi frați cehi din familia Přemysl s-au separat, întemeind

statul ceh în Boemia de azi. Cel mai de seamă cneaz al statului ceh a fost Vaclav I, ulterior sanctificat și declarat protectorul național al cehilor.

O importanță deosebită în evoluția societății și a culturii cehe a avut-o răspândirea creștinismului de către doi misionari trimiși de Bizanț, frații Chiril (Constantin) și Metodiu, veniți în Moravia în jurul anului 863. Primul cneaz creștinat de Metodiu a fost Borivoj (874). Chiril și Metodiu au creat alfabetul numit glagolitic (apoi chirilic), au introdus liturghia în limba slavă, au tradus cărți religioase și didactice în limba slavă veche. Treptat, la sfârșitul secolului al IX-lea, sub presiunea Imperiului German, în societatea cehilor s-a impus ritul latin, astfel că în anul Marii Schisme (1054) cehii au rămas la religia romano-catolică.

În secolul al XIV-lea, Cehia a cunoscut o perioadă de mare strălucire în timpul domniei regelui Carol I de Luxemburg (ca împărat german Carol al IV-lea), iar în secolul al XV-lea Cehia a fost frământată de războaiele husite (1419–1434). Încă din anul 1420, grupuri de husiți cehi s-au stabilit în Transilvania și Moldova. În perioada următoare, Cehia a intrat treptat, tot mai mult, în sfera de influență a Imperiului German, ajungându-se ca în timpul războiului de 30 de ani Cehia și Moravia să fie declarate posesiuni ereditare ale Habsburgilor (1627). Astfel că în secolul al XIX-lea, când au avut loc colonizările cehe în Banat, atât Cehia cât și Banatul făceau parte din Imperiul Habsburgic (numit, din 1867, Imperiul Austro–Ungar).

În cadrul politicii mai ample de colonizare a Banatului, deschisă de Imperiul Austriac după anexarea acestui teritoriu în anul 1718 (Pacea de la Passarowitz), în cursul secolului al XIX-lea are loc în Banatul românesc procesul de colonizare a cehilor. Istoriografia cehă și cea română consideră că această colonizare s-a desfășurat în trei valuri. Începând cu anul 1823 este consemnat primul val al colonizărilor, ce duce la înființarea localităților Elisabeta (Elisabethfeld) și Sfânta Elena (Svatá Helena) din actualul județ Caraș-Severin. Promotorul acestei colonizări a fost Iosif Magyarly, antreprenor de cherestea din Oravița. Cel de-al doilea val al colonizării cehilor s-a desfășurat între anii 1826–1828 sub autoritățile austriece, mai ales în Munții Almăjului, fiind înființate localitățile Eibenthal (jud. Mehedinți), Ravensca, Șumița, Gîrnic și Bigăr din județul Caraș-Severin. În fine, cel de-al treilea val al colonizărilor are loc în anul 1863, când sunt înființate localitățile Clopodia, de lângă Gătaia, precum și Peregul Mare, din județul Arad. Însă unele surse istorice indică așezarea unor coloniști cehi în Banat încă din anul 1770, dar continuitatea acestora nu a putut fi determinată.

La începutul secolului al XX-lea cehii încep să se stabilească și în orașele și comunele din actualele județe Caraș-Severin și Mehedinți, precum: Moldova-Nouă, Băile Herculane, Orșova, Zlatița, Liubcova, Cozla, Berzasca, Bozovici, Mehadia, Vukova, Jupa, Scăiuș (lângă Lugoj), alcătuind comunități etnice mai mult sau mai puțin compacte. Alte grupuri de cehi au migrat către marile orașe: București, Ploiești, Oradea, unde treptat au fost în mare parte asimilați. Datele din 1956 arătau că în întreaga zonă a Clisurii Dunării, 8 887 de locuitori s-au declarat de naționalitate cehă, iar în 1992 erau doar 2 970 pe Clisură și în total, în România, erau 3 200 de cehi.

Denumirea de cehi a fost schimbată treptat de către locuitorii români din vecinătatea lor cu denumirea mai facilă de „pemi”, o derivare de la bohemi, ea aplicându-se și germanilor sosiți din regiunea Bohemiei. La rândul ei, denumirea de Boemia sau Bohemia, patria de origine a „pemiilor”, provine de la antica provincie Boiohaemum, unde s-au așezat în secolul I d. H. boii, un neam celtic. După unii cercetători, denumirea de „pemi” provine din cuvântul german Böhmen, denumire ce se dădea, de către germanii din Banat, tuturor celor ce veneau din Boemia. Cauzele care au generat colonizarea cehilor au fost de natură economică, socială, politică și religioasă. Mulți locuitori, care nu erau de confesiune romano-catolică, erau prizonieri în regiunile mai sărace, căci în Cehia Contra-reforma atinsese apogeul în deceniul al treilea al secolului al XVIII-lea. De asemenea, eliberarea Europei de Sud-Est de sub jugul otoman, după numeroasele războaie austro-turce, a însemnat și localități distruse, teritorii pustiite, pământuri nelucrate, o situație generală de insecuritate și sărăcie. Acestea se adăugau unei situații generale de înrăutățire a iobăgiei din Boemia și Slovacia, situație ce a provocat izbucnirea unor răscoale țărănești precum cea de la Nachod din 1775, urmate de persecuții din partea autorităților. S-a intensificat în aceste teritorii haiducia și fuga de pe moșii, ori, pe teritoriile eliberate de la turci, multe mlăștinoase, fugarii se puteau ascunde foarte ușor de urmăritori. Însă colonizările desfășurate de autoritățile imperiale au răspuns necesității de a popula teritorii slab locuite, de a defrișa păduri și de a asigura, împreună cu satele românești, paza granițelor.

Elemente identitare ale minorității

Denominații

În general, onomastica cehă diferă de la sat la sat. Astfel principalele familii sunt: Hruza, Klepáek, Táborský, Eliáš etc. la Sfânta Elena, Mašek, Nemeček, Bouda etc. la Gîrnic, Mlezíva, Lissi, Roch etc. la Bigăr, Šubert, Špicl, Mojiš etc. la Ravensca, Kalina, Sýkora, Draxel etc. la Šumița, Jágr, Fíkl, Urban etc. la Eibenthal. Cu toate că au fost colonizați din locuri de baștină diferite, limba cehilor din Banatul de Sud are un caracter unitar. Există bineînțeles unele deosebiri de la sat la sat, care ar putea fi numite graiuri, dar acestea sunt nesemnificative, confirmând faptul că „graiurile” cehe vorbite în Banatul de Sud sunt graiuri ale dialectelor ceh-central și ceh de sud-vest din Cehia. De exemplu: pentru cuvântul „acum” la Sfânta Elena se utilizează *ted'* (care corespunde formei literare), la Eibenthal și Gîrnic se folosește forma *níčko*, iar la Bigăr *ičko*.

Organizarea internă

Familia a fost nucleul de bază al comunităților cehe și în mod obișnuit cuprindea soțul, soția și 2-3 copii, dar erau și destul de multe familii cu 4-6 copii, iar familiile baptiste din Sfânta Elena aveau chiar 10-12 copii. Raporturile dintre membrii adulți ai familiei erau de egalitate, totuși bărbatul era socotit capul familiei, căci, de regulă, era singurul salariat și avea rolul decizional. Femeile cehe se măritau, de obicei, la 16-17 ani și se ocupau cu creșterea copiilor, unele munci ale câmpului și treburile casnice. În familie, copiii erau foarte ascultători și disciplinați, fiind folosiți la diferite munci ușoare: pășunatul și adăpatul vitelor, culegerea fructelor, la bucătărie și la curățenie.

Casele originale ale cehilor, dar cu caracter provizoriu, au fost cabane din lemn, cu fundație din piatră, cu o singură încăpere, apoi treptat s-au ridicat, case de tip ceh, cu trei încăperi, la care mai târziu s-au adăugat pridvorul lateral și bucătăria de vară. Gospodăria mai cuprindea: hambar, grajd, cotețe, magazine pentru unelte etc. Mobila era reprezentată prin 3-4 paturi (înălțate cu dune voluminoase din pene), băncuțe cu spătar, 2-3 dulapuri, 1-2 dulăpioare (noptiere), mese, scaune etc.

Ocupații

Până în anul 1990, în satele cehe s-au menținut ocupațiile tradiționale înfiripate încă de la întemeiere: cultivarea pământului (cereale, plante furajere), pomicultura (pruni, cireși, meri), creșterea animalelor (taurine, porcine) și meșteșugurile, în fiecare localitate existând: fierari-potcovari, tâmplari-lemnari, rotari, cizmari, croitori, morari (existau mori de apă); femeile se ocupau cu torsul și țesutul lânii, brodatul pe pânză, coaserea costumelor populare. În unele sate se confecționau brente (un fel de coșuri mai înalte cu două curele, se purtau în spate). La Gîrnic se producea varul pentru construcțiile din zonă, iar la Sfânta Elena se făceau comote pentru cai. Tot la Sfânta Elena, în perioada interbelică, a funcționat o țesătorie mecanică înființată de un întreprinzător din Cehia. Mulți cehi au lucrat la minele de cărbuni de la Baia-Nouă, Cozla, Anina, la mina de azbest de la Eibenthal și la mina de cupru de la Moldova Nouă. După 1990, treptat, minele s-au închis, iar meseriile tradiționale s-au diminuat ca pondere sau chiar au dispărut. De aceea, majoritatea tinerilor cehi s-au stabilit în alte părți, mai ales în Cehia.

Obiceiuri calendaristice și de familie

Religia a avut încă de la început un rol foarte important în viața cehilor, dovadă fiind și interesul cu care și-au construit primele capele din lemn, la câteva luni de la așezarea lor în Banatul de Sud. Majoritatea coloniștilor erau de religie romano-catolică și au fost afiliați Episcopiei Romano-Catolice de la Cenad, apoi Timișoarei, care a înființat două parohii cehe: la Gîrnic și Eibenthal. Actualele biserici catolice cehe s-au construit astfel: la Gîrnic în 1858, la Bigăr și Sfânta Elena în 1876, la Șumița în 1888, la Eibenthal în 1922 (stil neogotic), la Ravensca în 1923. La Sfânta Elena s-au stabilit și coloniști de religie evanghelică, care au depins de parohia Clopodia (jud. Timiș). În anul 1895, ei și-au construit o biserică impunătoare. Începând din anul 1921, tot la Sfânta Elena, a pătruns și religia baptistă. În anul 1937 bapțiștii și-au construit o biserică mai mică, însă, deoarece a scăzut treptat tot mai mult numărul evanghelicilor, în anul 1979 bapțiștii au preluat marea biserică evanghelică. Dintre figurile reprezentative ale vieții confesionale, care au activat mulți ani în satele cehe, se remarcă: preoții catolici František Unzeitig, Jan Farkaš, Josef Babinský, Václav Mašek, pastorul evanghelic Petr Kyška la Sfânta Elena (în perioada interbelică) și predicatorul baptist Ferdinand Křivánek-bătrânul.

Majoritatea obiceiurilor și tradițiilor cehilor din România se leagă de sărbătorile religioase romano-catolice:

(*De Crăciun*)

Legarea pomilor (în limba cehă, *zavazování stromů*): în Ajunul Crăciunului, pomii se leagă cu legături de paie (folosite anterior la legarea grâului), pentru a-i proteja de îngheț și pentru a avea rod bogat.

Încercuirea găinilor: tot în Ajunul Crăciunului, în curte se așază un lanț în formă de cerc, iar în interior se pun grăunțe – pentru a atrage găinile. Gospodinele consideră că astfel găinile lor vor merge tot anul la ouat în cuibarul propriu – și nu prin vecini.

Fășangul – numit de cehi *masopust* („lasă carnea”) – este o sărbătoare care are loc cu 40 de zile înainte de Paști și semnifică sfârșitul distracțiilor și începerea postului. Sărbătoarea durează 3 zile: duminică – se organizează balul tineretului; luni după-amiază – este balul copiilor; iar seara – balul căsătoriților; marți – un bărbat se maschează în urs și este plimbat de lanț prin sat, intră în casele oamenilor, iar unde găsește patul desfăcut, se culcă în pat.

(*De Paști*)

Obiceiurile pascale încep de Joia Verde, când „se leagă clopotele” (adică, nu mai bat). Băieții umblă prin sat în grupuri, învârtind în mâini niște moriști din lemn numite *Řechtačky* (scârțâietori) și anunțând apropierea slujbei religioase. Dimineata, la prânz și seara copiii cântă cântece specifice. În Vinerea Mare, fiecare gospodărie face pâine în cuptorul propriu, socotindu-se că mirosul de pâine proaspătă l-a îndârjit pe Isus pentru a urca Drumul Crucii. Tot din aluatul de pâine se fac colaci mici numiți *Jidáši*, care se dau copiilor. În aceste zile nu este voie să se lucreze nimic cu pământul și nici să se arunce apa murdară în drum sau în curte. Luni dimineată băieții umblă pe la case să ude fetele.

(*De Rusalii*)

Sărbătoarea maiului (în limba cehă, *Májové svátky*). În satul Eibenthal (jud. Mehedinți), luni, de Rusalii, se pleacă de la biserică cu un mai (pom înalt) pregătit din timp și împodobit, care se fixează într-un colț al sălii de dans din căminul cultural, iar fetele sunt conduse în șir, dansând, sub mai. Pentru fiecare, se spune o poezie, se ciocnesc pahare, apoi fiecare fată pune un bănuț într-un castron, ca plată pentru muzicanți.

Sărbătoarea cerealelor (în limba cehă, *Dožinky*) semnifică încheierea secerișului (sfârșitul lunii iulie). La biserică se ține o slujbă religioasă, iar seara, la căminul cultural, se organizează petreceri în cinstea celui mai bun gospodar al satului, bal etc.

Nedeia (sau hramul bisericii; în limba cehă, Posvícení)

Este, de fapt, cea mai mare sărbătoare a fiecărui sat ceh, când se organizează balul cu invitați din alte localități. În cele 6 sate cehe din Banatul de Sud, nedeile se organizează astfel: la Sfânta Elena (Caraș-Severin), în 28 septembrie, de Sf. Vaclav; la Gîrnic (Caraș-Severin), în 16 octombrie, de Sf. Havel; la Bigăr (Caraș-Severin), în săptămâna după Sfântul Havel; la Ravensca (Caraș-Severin), în 11 noiembrie, de Sfântul Martin; la Șumița (Caraș-Severin), în 16 octombrie, de Sfântul Havel; la Eibenthal (Mehedint), în 16 octombrie, de Sfântul Havel.

Pelerinajul la Ciclova-Montană (localitate aflată la 12 km de Oravița, unde, pe o stâncă, se află o veche mănăstire romano-catolică)

Pelerinajul se organizează de două ori pe an, în ajunul sărbătorilor de Sfânta Maria, în 14–15 august și 7–8 septembrie. Slujba religioasă este ținută de un sobor de preoți. Unii pelerini vin pe jos din satele cehe, parcurgând în 2-3 zile chiar 80-90 km pentru a ajunge la Ciclova.

Portul popular, monumente și zile de comemorare, simboluri

Reprezentative, la cehi, sunt narațiunile și cântecele populare. Narațiunile se referă la colonizarea în România, la comori, haiduci, pitici, vrăjitoare, șerpi uriași, armată etc. Exemplu: „Jakpřišli naši z Čech” („Cum au venit ai noștri din Cehia”) și „Had a poklad” („Șarpele și comoara”).

Poveștile se depăneau la șezători, la birturi, la obiceiul numit scărmanatul penelor, la curățarea porumbului etc. Cântecele populare ale cehilor vorbesc despre dragoste, cătănie, natură, minerit etc. De exemplu: „Ta naše písnička česká” („Cântecul nostru cehesc”) „Do práce mladý horník kráčí” („Spre mină pășește un tânăr”). Dintre dansurile populare practicate, amintim: Veverky, Kominík, Žid, Beseda, câteva tipuri de polcă.

Îmbrăcămintea femeilor și a copiilor din satele cehe din Banat și-a păstrat, în principiu, forma sa specifică. Costumul femeilor și al fetelor este foarte asemănător portului ceh din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acest stil de îmbrăcămintă s-a păstrat în unele sate cehe, de exemplu Sfânta Elena, Ravensca, Gîrnic, până la sfârșitul secolului al XX-lea. Femeile mai în vârstă îl poartă și astăzi.

Este alcătuit din fustă lungă și încrețită, o bluză cu mânecă lungă și încrețită la umăr, gulerul împodobit cu dantelă sau broderie, șorțul împodobit cu dantelă și broderie, cu pense subțiri și puțin încrețit pe margini. Pe cap se poartă batic de pânză înflorat, legat cu perinută și colțuri. Pe sub fustă se poartă jupe de pânză cu dantelă și broderie încrețite și foarte apretate. Tot costumul este confecționat din materiale de bumbac și in. Fiecare sat are costumul specific, deosebindu-se între ele prin legarea baticului, lungimea fustelor, legarea șorțului sau croiala bluzei. De asemenea, culoarea îmbrăcămintii diferă de la o sărbătoare la alta. De exemplu, costumul alb este unul festiv – și se poartă doar de Nedeie și de Înviere. În Vinerea Mare se poartă costum negru – simbolizând doliul –, de Paști se poartă costum roșu cu buline albe – simbolizând bucurie. Femeile se încălță cu „ba kory”, opincute tricotate din lână sau confecționate din postav, cu talpă din piele de porc, iar bărbații – cu opinci din piele de porc, având curele, înalte până aproape de genunchi, și ciorapi lungi de lână.

Educație, instituții minoritare

Primele clădiri „școlare” la cehi au fost casele comunale (*erarii*), unde la început se oficiau și slujbele religioase. Treptat, s-au construit și primele școli adevărate, astfel: la Eibenthal în 1848, la Sfânta Elena și Gîrnic în 1850–1852, la Șumița în 1857, la Ravensca în 1862 și la Bigăr în 1876. După 1890, datorită preocupării statului român și a statului ceh, cât și a U.D.S.C.R., la Sfânta Elena și Eibenthal s-au construit clădiri școlare noi, iar în celelalte sate clădirile vechi au fost radical modernizate și dotate cu aparatură și mobilier nou. Primii „învățători” au fost coloniști mai răsăriți, știutori de carte, apoi statul austriac a trimis din Cehia primii învățători cu diplomă, și anume: Matej Hájek în 1854 la Ravensca, Vincenc Zamouřil, în 1857 la Gîrnic, Josef Hájek în 1858 la Eibenthal, Jindřich Schlögl în 1858 la Sfânta Elena, Josef Březina în 1878 la Șumița, Jan Lukeš în 1898 la Ogradena Nouă, iar la Bigăr, Adam Mleziva, fiu al satului, în 1865. După pacea de la Trianon (1920), autoritățile române au trimis învățători români, iar din 1929 s-a reluat și venirea învățătorilor din Cehoslovacia, acțiune care s-a menținut, cu unele întreruperi, până în anul 1959. În perioada comunistă au contribuit la evoluția școlilor cehe absol-

venții Liceului Pedagogic din Nădlac, secția cehă, promoția 1977, și anume: Josef Mleziva la Bigăr, Alois Špicel și Josef Pešic la Gîrnic, Josef Dlouhý, Fratišek Roch și Alena Fiklová (Gecse) la Sfânta Elena, și František Šubert la Ravensca. După 1990, unii dintre ei au emigrat în Cehia, însă Mleziva, Roch și Gecse A. își continuă activitatea și azi. Astfel, la Moldova Nouă funcționează, fără întrerupere, încă din 1990, grupe de elevi care învață opțional limba maternă cehă sub îndrumarea învățătoarei Alena Gecse. Treptat, s-au format și alți învățători cehi cu diplomă, precum Iosef Bouda, Maria Boudová, Sofie Štepničková, Sofie Šíbalová, František Olteanu, Michaela Pospíšilová. Pentru susținerea învățământului în satele cehe, din Cehia au fost trimiși profesori precum: Vilma Anýžová, Petr Skořepa, Jaroslav Svoboda și alții. În ultimii ani, sub egida MECT, se organizează olimpiade județene și naționale la limba și literatura cehă.

Instituțiile culturale sunt reprezentate de căminele culturale construite în perioada comunistă, în care se desfășoară o bogată activitate cultural-artistică: șezători, baluri, spectacole etc. Până în 1990, în sate au existat fanfare și orchestre cehe, însă treptat ele s-au desființat. Tocmai pentru conservarea valorilor tradiționale, în fiecare an, UDSCR, cu sprijinul statului ceh, organizează, alternativ, festivaluri folclorice ale adulților și copiilor, așteptate cu mare bucurie, la care sunt invitate formații cehe din Serbia și Cehia. Principala organizație a comunității cehe (și slovace) din România este Uniunea Democratică a Slovacylor și Cehilor din România (UDSCR), înființată în ianuarie 1990, fiind reprezentată în Parlamentul României printr-un deputat. Un rol foarte important în înființarea și afirmarea acestei organizații l-a avut președintele fondator, scriitorul slovac Ondrej Štefanko (1949–2008). Cele șase sate cehe din Banatul de Sud fac parte din Filiala Zonală Cehă Banat Sud, care se bucură de o largă autonomie în cadrul UDSCR.

Evoluția relațiilor cu celelalte comunități

Încă de la așezarea lor în Banatul de Sud, coloniștii cehi au fost cuprinși în două regimente grănicerești austriece: satele Sfânta Elena, Gîrnic și Bigăr au fost incluse în Regimentul 14 Sârbo-Bănățean cu sediul la Biserica Albă, iar Ravensca, Șumița, Eibenthal și Ogradena Nouă (lângă Orșova), în Regimentul 13 Româno-Bănățean, cu sediul la Caransebeș.

Zona „acoperită” de regimentele grănicerești purta numele de „confiniu militar” și era, de fapt, un cordon de pază al graniței de la Dunăre față de atacurile turcești.

Totți bărbații de la 20 la 50 de ani, inclusiv preoții și învățătorii, aveau obligația efectuării serviciului militar la graniță. Regimentele grănicerești s-au menținut până în anul 1872, când granița dunăreană a fost demilitarizată din ordinul împăratului Francisc Iosif I. Din anul 1880, satele cehe au fost cuprinse în nou înființatul comitat Caraș-Severin, cu reședința la Lugoj. După Marea Unire din 1918, Eibenthal, Șumița și Ogradena Nouă au fost incluse în județul Severin, iar Ravensca, Bigăr, Sfânta Elena și Gîrnic în județul Caraș, toate satele având primării proprii. Între anii 1950–1968 satele cehe au făcut parte din regiunea Banat, iar după 1968 din județele Caraș-Severin și Mehedinți (doar Eibenthal, căci Ogradena Nouă s-a desființat odată cu construirea barajului de la Porțile de Fier I).

În perioada Primului Război Mondial, în armatele austro-ungare au fost mobilizați circa 1000 de cehi bănățeni, cum au fost: Václav Pek, Václav Eliáš, Václav Klepáček din Sfânta Elena, J. Pelnař, F. Mleziva, F. Roch din Bigăr, František Fíkl, Josef Fíkl, Martin Seidl din Eibenthal, Augustín Kalina, Štěpán Velich și Josef Draxel din Șumița, învățătorul František Pallát, František Šubert, František Pěnkava din Ravensca, Josef Kapic, Josef Nedvěď și Emanuel Nedvěď din Gîrnic.

Nici al Doilea Război Mondial nu a cruțat satele cehe, circa 300 de bărbați fiind mobilizați, unii luptând în sângeroasele bătălii din Crimeea și de la Stalingrad, iar alții au participat și la campania antifascistă din vest, primind decorații și medalii pentru faptele lor de curaj. Asemenea combatanți au fost: František Schweiner și Jan Houska din Gîrnic, Rudolf Keller și Petr Mocek din Sfânta Elena, Štěpán Urban, Josef Fíkl din Eibenthal, Josef Procházka, Josef Fiala din Ravensca, Štěpán Pelna și Albert Lissi din Bigăr, František Sýkora și Josef Kalina din Șumița.

După instaurarea regimurilor comuniste în Europa Răsăriteană, în urma unui tratat româno-cesoslovac din 10 iulie 1946 a demarat acțiunea de reemigrare în Cehoslovacia a cehilor din Banat. Între anii 1947–1949 au plecat 31 de transporturi cuprinzând circa 2 500 de persoane. Unii dintre aceștia au fost așezați la Cheb, alții în zone miniere și agricole din Boemia de Sud și treptat, prin muncă și perseverență, și-au făcut o situație materială bună. Tot în primii ani ai comunismului, în unele din satele cehe au luat ființă întovărășiri agricole numite „6 Martie”, care însă nu au funcționat decât 2-3 ani, nefiind rentabile.

Comunitatea cehă din sudul Banatului a căzut victimă și „gulagului” comunist, adică deportării în Bărăgan, provocată de tensionarea relațiilor cu Iugoslavia lui Tito. Astfel, din Gîrnic au fost deportate trei familii (Cizler, Nemeček, Bradáč) numărând 15 persoane, din Sfînta Elena două familii (Klepáček și Kovářík) numărând unsprezece persoane, iar din Eibenthal 20 de persoane din familiile Urban, Fíkl, Jágr, Nedvěď, Kobau, Havlíček. Unii au murit în deportare, alții, din 1952, s-au mutat și au primit domiciliu forțat la Comănești și Petroșani. De abia în anul 1956 li s-a permis supraviețuitorilor să revină acasă.

După Revoluția din 1989 din România, statul ceh a încercat, prin ambasada sa de la București și prin fundația „Člověčtví” (Omul la strămtoare), să îmbunătățească condițiile de trai ale cehilor din Banatul de Sud, implicându-se în diferite acțiuni și proiecte edilitar-gospodărești precum introducerea curentului electric, a televiziunii, a telefoniei fixe și mobile, repararea și chiar asfaltarea unor drumuri de acces, construirea de școli, încurajarea agroturismului etc. Dar, ca urmare a restructurării unităților economice, minele de cupru, cărbune și azbest din zonă s-au închis și tineretul ceh a început să emigreze în număr tot mai mare în Cehia, mutându-și mai târziu și familiile. Astfel, numărul locuitorilor din satele cehe a scăzut drastic.

Coloniștii cehi au stabilit primele contacte cu alte etnii încă de la așezarea lor în Banat. Astfel, Magyarly, „patronul forestier” al cehilor din Sfînta Elena, era ungur, colonelul Drasenovici, de la compania de grăniceri din Pojejena, care i-a înscris pe cehi, era croat, iar părintele paroh František Unzeitig de la Gîrnic menționa în 1855 că deservește 1 384 catolici, 149 evanghelici și 5 000 de români și sârbi ortodocși (din Pojejena și Berzasca). De asemenea, pentru construirea unora dintre bisericile cehe (de exemplu Șumița) au donat bani și românii din satele din jur. Alte contacte s-au stabilit la locurile de muncă. Astfel, la minele de la Moldova Nouă, Cozla, Baia-Nouă, Anina munceau români, sârbi, cehi, unguri, germani etc. De exemplu, pe lista celor 182 de mineri de diferite etnii morți în explozia de la mina Anina, din iulie 1920, se află patru cehi: Antonín Hájek, Ludvík Holeček, Josef Hádač și Václav Zajíček. Din rândurile cehilor s-au ridicat primari și viceprimari care au condus comunități mixte. De exemplu Václav Urbánek (1955) și Alojs Pek (1977) din Sf. Elena au fost primar și respectiv viceprimar la Pescari (Coronini), iar după 1990, Václav Pček a fost primar și apoi viceprimar la Gîrnic (și Padina Matei), iar Václav Mleziva din Bigăr a fost viceprimar la Berzasca.

Contribuția minorității la patrimoniul general și local

František Unzeitig

S-a născut în anul 1808 la Česká Třebova. Gimnaziul l-a absolvit la Litomyšl. A continuat să studieze filozofia la Praga, iar teologia și economia la Hradec Králové. A fost hirotonisit în anul 1834, iar până în anul 1850 a activat ca și capelan la Dolní Libchovy.

În anul 1850 František Unzeitig a fost numit paroh la parohia Gîrnic. Era primul preot ceh venit în mijlocul credincioșilor catolici cehi din Banat. În arhiva episcopală din Timișoara se află consemnat în limba latină: „Franciscus Unzeitig antea presbyter Dioecesis Reginahradecensis in Bohemia, in Junie 1850 Parochiam Weicenriedensem occupavit.” Era preot militar cu gradul de sublocotenent deservind companiile 11 și 12 ale Regimentului Sârbo-Bănățean cu sediul la Berzasca. A fost numit administratorul parohiei Gîrnic și pe lângă Bigăr și Ravensca a mai primit filialele Berzasca, Drencova, Liubcova, Gornea și Sichevita. La rugămintea catolicilor din Sfânta Elena i-a fost alipită și această filială.

Părintele Unzeitig a servit în zonă timp de 25 de ani și a făcut mult bine cehilor din Banat. Acestuia i se datorează ridicarea bisericilor în comunele cehe; totodată s-a îngrijit și de rezolvarea altor probleme ale comunelor cehe din subordinea sa. Pentru meritele sale, autoritățile austro-ungare l-au decorat cu Crucea de aur cu coroană. A murit la vârsta de 80 de ani. Mormântul său se află în cimitirul satului Gîrnic.

Jindřich Schlögl

S-a născut în anul 1841 în localitatea Velká Řeteva din Cehia, fiind fiul învățătorului din această așezare. La vârsta de 8 ani i-au murit ambii părinți de holeră și a fost luat în grijă de unchiul său Stranský, prelat în localitatea Hradec Králové. A urmat școala la secția reală din localitate și apoi institutul de învățători. Pentru a-și putea câștiga existența, în afara orelor de curs el a predat ore de pian și vioară, dar și la alte obiecte. Unchiul lui însă a murit și el, rămânând singur în perioada tinereții. După absolvirea institutului de învățători, a fost numit ajutor de învățător în localitatea Velký Jelen din Cehia. La inspectoratele din Cehia a venit ofer-

ta pentru învățători în coloniile din Banatul de Sud. Schlögl a acceptat acest post și în anul 1863 s-a prezentat la Sfânta Elena, azi în județul Caraș-Severin. Aici a activat neîntrerupt timp de 39 de ani, murind la vârsta de 56 de ani. În cei aproape 40 de ani de carieră singurul lui țel a fost să muncească pentru binele coloniștilor și al comunității. A obținut gradul de ofițer, purtând și uniformă. S-a specializat în topografie și a devenit hotarnicul comitatului, ocupându-se de măsurarea pământurilor, a pădurilor, a insulelor de pe Dunăre, a morilor, lucrând neobosit zi și noapte. A încercat să convingă coloniștii să accepte lucrurile noi și practice aduse din Cehia, precum plugurile de metal care le-au înlocuit pe cele din lemn. Era foarte cunoscut și apreciat de toți sătenii, care îl numeau „reformatorul”. A întocmit planurile pentru construirea bisericii și, pentru a obține fonduri, a călătorit prin tot Banatul, în Bulgaria și chiar în Turcia. A adus meșteri din Biserica Albă (Serbia) și a supravegheat personal construirea bisericii din Sf. Elena, care a fost sfințită în anul 1879 și se folosește și astăzi. Manualele școlare scrise de el au fost folosite mulți ani în școlile cehe din Banat. Din Cehia a adus diferite soiuri de cartofi și grâu pe care le-a experimentat mai întâi pe pământul său, după care sătenii au preluat de la el soiurile respective. Deoarece acestea au dat recolte bune, și românii din zonă au început să lucreze pământurile după metodele cehilor.

Pentru această muncă Guvernul l-a decorat cu Crucea de aur cu coroană, pe care însă a primit-o la câteva zile de la moartea sa. Este înmormântat în cimitirul din satul Sf. Elena.

Václav Mašek

S-a născut la 29 aprilie 1941 în satul Gîrnic din județul Caraș-Severin, dintr-o familie de agricultori, fiind al treilea copil din cei șapte. A urmat școala primară cehă la Gîrnic, după care clasele a V-a, a VI-a și a VII-a le-a frecventat la Oravița și Moldova Nouă. Apoi clasele a VIII-a – a XI-a le-a urmat la Școala Catolică de Cantori de la Alba Iulia. Deoarece s-a remarcat prin rezultate foarte bune la învățătură, la solicitarea conducerii școlii a efectuat clasele a X-a și a XI-a într-un singur an școlar, absolvindu-le cu rezultate deosebite. În perioada 1962–1968 a urmat cursurile Institutului de Teologie Catolică cu grad universitar de la Alba Iulia și la 21 aprilie 1968 a fost hirotonisit ca preot în prezența episcopului de Alba Iulia, Márton Áron. Este unul dintre primii cehi din Banat care a urmat studii superioare și s-a întors la „matca” sa, rămânând în slujba comunității cehe până în prezent.

În perioada 1 noiembrie 1968 – 1 mai 1977 a activat ca preot paroh la Moldova Nouă. În această calitate el a răspuns și de localitățile Sf. Elena, Zlatița și Eibenthal. Apoi, în perioada 1 mai 1977 – 1 noiembrie 1999, a fost preot paroh la Gîrnic, răspunzând și de localitățile Liubcova, Berzasca, Ravensca și Bigăr. Din 1 noiembrie 1999 și până în prezent este preot paroh la Eibenthal, județul Mehedinți, predând și cursurile de religie catolică în școala din localitate. Peste tot pe unde a activat, preotul Mašek s-a implicat cu trup și suflet în propășirea comunității cehe, a contribuit la prosperitatea ei, la repararea așezămintelor bisericești, a drumurilor de acces și a altor obiective. S-a remarcat printr-o ținută morală impecabilă, fiind un exemplu pentru toți enoriașii. Tocmai pentru rezultatele sale deosebite, Episcopia Catolică din Timișoara l-a numit timp de 6 ani în funcția de decan răspunzând de 26 de parohii și de 60 de sate din Caraș-Severin și Mehedinți. Astăzi este pensionar, dar slujește în continuare la parohia Eibenthal și are titlul de arhidecan de onoare și, pe drept cuvânt, este supranumit „episcopul cehilor”.

Pentru munca sa de-a lungul anilor și grija pentru etnia cehă din România, în anul 2002, a fost laureat al premiului „Jan Masaryk” *Gratias agit* acordat de Ministerul de Externe al Republicii Cehia.

Anton Vorel-fiul

Deși nu face parte din rândul coloniștilor cehi din Banat, familia Vorel poate fi socotită un model de dăruire și abnegație în slujba comunității românești.

Anton Vorel-fiul s-a născut în anul 1792 la Jahnice, lângă Praga, fiind al doilea fiu al lui Anton Vorel, medic militar. În anul 1831 s-a stabilit la Piatra Neamț (Târgul Pietrii), unde a cumpărat o spițerie (farmacie), numită Spițeria Vorel, iar fratele său, Karol, a deschis o farmacie la Fălticeni. Spițeria Vorel s-a dovedit foarte importantă pentru urbe, mai ales în timpul celor două epidemii de holeră care au lovit orașul. Faima spițeriei a crescut și prin înrudirea lui Anton Vorel cu importante familii boierești din Moldova precum Rosetti, Catargi, Ghica. Anton Vorel-fiul a murit la 8 martie 1860 la Hălăuțești (județul Iași), dar „afacerea” sa a fost continuată de fiul său, Lascăr Vorel, născut la 25 ianuarie 1851, care a făcut studii de farmacie la Viena și Lvov (Polonia). Treptat a devenit o personalitate importantă, obținând titlul de furnizor al curții regale, membru al Societății Științifice și Literare „Gh. Asachi” din Piatra Neamț și autorul compoziției muzicale „Olimpia”. A murit în anul 1902, însă fiul

său, Constantin Vorel (1883–1964), a dezvoltat spițeria transformând-o într-un adevărat laborator chimico-farmaceutic cu aparate și utilaje moderne și specialiști, având colaborări cu 40 de firme de profil, printre care și firma Bayer din Germania. În 1949 regimul comunist a naționalizat și Farmacia Vorel, care a devenit Fabrica de Medicamente nr. 17 din Piatra Neamț, care împreună cu Laboratorul Racoviță din Iași a constituit nucleul Fabricii de Antibiotice din Iași.

Percepții reciproce în imaginarul colectiv

Românii și sârbii din Banatul de Sud îi numesc pe cehi „pemi”. Cuvântul nu este unul peiorativ, înjositor sau batjocoritor, ci este o derivare de la „bohem”, aplicându-se și germanilor sosiți din regiunea Boemiei. La rândul ei, denumirea de Boemia sau Bohemia, patria de origine a „pemiilor”, provine de la antica provincie Boiohaemum, unde s-au așezat în secolul I d. H., boii, un neam celtic. După unii cercetători denumirea de „pemi” provine din cuvântul german Böhmen, denumire ce se dădea de către germanii din Banat, tuturor celor ce veneau din Boemia. De remarcat însă că cehii între ei nu se numesc decât cehi.

Ca profil psihologic și moral, cehii sunt oameni cinstiți, liniștiți, blajini, chiar timizi, ascultători și respectuoși cu străinii și cu autoritățile. Nu își deschid sufletul și casa imediat, dar dacă le-ai câștigat încrederea, ți-o acordă în totalitate și sunt foarte ospitalieri. Sunt socotiți oameni de nădejde, pe care te poți bizui oricând. Majoritatea dintre ei sunt „meseriași universali”, pricepuți la toate și foarte căutați. O lucrare făcută de un „pem” reprezintă o garanție clară de calitate, siguranță și trăinicie.

Comunitățile cehe nu provoacă probleme autorităților și nici nu creează tensiuni interetnice. Uneori, unele fapte negative apărute în comunitate sunt dezaprobrate public chiar de ei. Unii cehi dau dovadă de naivitate și indulgență excesivă, de care pot să profite persoanele rău intenționate.

Pemoaicele sunt cunoscute pentru curățenia, hărnicia și priceperea lor culinară. Se spune că nu se mărită până nu cunosc cartea de bucate pe de rost, dar chiar dacă nu este așa, cert este că ele sunt foarte bune bucătărese și gospodine.

Bibliografie

- ALEXANDRU-DOBRIȚOIU, Teodora
1965 Istoricul așezării cehilor în Banatul de Sud. *Romanoslavica, Filologie* 12.
- MOISI, Alexandru
1938 *Monografia Clisurei*. București.
1938 *Din monografia Clisurii*. Oravița.
- SLÖGL, Jindřich
1925 *Dějiny českých osad v rumunském Banátě*. Praha.
- SVOBODA, Jaroslav
1999 *Česká menšina v Rumunsku*. Edice Češi na Balkáně.
2004 *Gerník v letech 1826–1949*. Vydavatelstvo Ivan Krasko, Nadlak.
- URBAN, Rudolf
1930 *Čechoslováci v Rumunsku*. București.
- URBÁNEK, Radim
2003 *Češi v rumunském Banátu*. Pardubice.

Dualitatea lingvistică și de conținut în ceea ce privește modelele culturale etnice

Studiul care se ocupă cu modelele culturale etnice a fost realizat în primul rând cu scopul sistematizării, abordând din punct de vedere teoretic această problematică. În cercetarea mea am urmărit direcțiile de dezvoltare și transformările din sfera culturii, precum și procesul de aculturație din insulele lingvistice slovace din Ungaria în aproximativ 50 de localități; am realizat studii de control în câteva așezări croate și germane din Ungaria.

Prin analiza comparativă a sistemului cultural comunitar slovac și a comunicării culturale colective a luat naștere sinteza transformărilor culturale ce au avut loc în mijlocul acestor comunități. Concepția independentă realizată de mine se bazează – așadar – pe cercetări strict empirice și pe concluziile generale deduse de aici, precum și pe acea metodă de cercetare care presupunea ca timp de mai mulți ani să întrețin relații cu câte-o comunitate – nu doar cu informanții lor –, reușind astfel, de-a lungul a două decenii (în intervalul 1980-2000), să fac observații asupra modului lor de viață cotidian și a celui legat de zilele de sărbătoare.

Studiile mele de control realizate după cumpăna mileniului indică faptul că procesele de dezvoltare și transformare, tendințele de evoluție au suferit o oarecare schimbare. Pe de o parte, în majoritatea comunităților slovace, schimbarea a avut tendințe negative, și anume în detrimentul culturii slovace. Pe de altă parte, în anumite comunități, cultura slovacă a fost revitalizată. În ceea ce privește acest lucru – probabil – au avut un rol important noile instituții înființate din 1995 prin forme de autoorganizare, autoguvernările minoritare, intervențiile realizate de la

nivelele superioare și programele comunitare legate de planificarea promovării culturii și a limbii materne.

Sistemul ce vizează funcțiile și transformările din domeniul culturii etnice a fost realizat de mine, pe baza propriilor mele cercetări; astfel, îl consider un material teoretic, iar din acest motiv, studiul nu conține note sau referințe luate din literatura de specialitate. Aș dori să subliniez faptul că sistemul de valori cultural prezentat aici, dualitatea culturală lingvistică și de conținut ce apare adesea într-un ritm relativ alert, se referă la comunitățile etnice ale insulelor lingvistice, în primul rând slovace, apărute de la finele veacului al XVII-lea ca diaspore în special pe teritoriul de astăzi al Ungariei. În pofida acestui fapt, cred că sistemul realizat de mine poate fi util și în rândul comunităților mai mari ce trăiesc în mase compacte, devenind minorități etnice de-a lungul secolului XX, în special din motive politice.

La sfârșitul studiului de față aș atrage atenția asupra datelor bibliografice ale câtorva dintre publicațiile mele mai scurte ori mai extinse. Aceste publicații se ocupă de sistemul cultural complet al unor așezări ori insule lingvistice, precum și de funcțiile dualității culturale slovaco-maghiare.

Modelele culturale etnice

În rândul slovacilor din Ungaria, în unele insule lingvistice sau așezări au funcționat – funcționează și astăzi – modele culturale etnice cu structuri diferite și corespunzătoare mai multor variante. Studiind conținutul lor intern, a fost descoperit faptul că aceste modele (sisteme) pot fi încadrate în diverse tipuri pe baza unor diferențe ori similitudini. Dintre acestea – probabil – cel mai cunoscut este modelul cultural urban sau al târgurilor, funcțional printre altele la Békéscsaba, Szarvas, Kiskőrös, Tótkomlós și – pentru scurt timp – la Nyíregyháza. Cu acest model se mănă și viața culturală a unor așezări din Câmpia Sudică, ce se aflau în zona de atracție economică și culturală a târgurilor mai sus amintite (de pildă, Pitvaros, Nagybánhegyes) ori a așezărilor de tip târguri (de pildă, Tótkomlós). În ceea ce privește așezările slovace din Ungaria, un alt model cultural specific – deși în mai multe privințe considerat o excepție – a luat naștere în satele din Munții Pilis. Așa-numitele localități

cu funcții industriale sau topitorii, care erau așezate pe aliniamentul Pí-lisszentlélek, Cserhát, Mátra, Bükk, până la Zemplén, formează un sistem cultural diferit și față de acest model. Enumerarea acestora ar mai putea continua: de pildă, viața culturală specific tradițională a așezărilor din județul Nógrád ori din împrejurimile Budapestei.

Printre modelele culturale existente de aproape de trei secole în localitățile slovace din țară și aflate în permanentă transformare de-a lungul existenței lor pot fi găsite atât sistemele ce au atins forme de dezvoltare culturală optimale, așadar sisteme cu stratificări culturale ce dețin instituții legate de propria limbă maternă, cât și localitățile cu populația inițială slovacă ori majoritar slovacă, precum și insule lingvistice întregi, care și-au pierdut relativ de timpuriu caracterul etnic al culturii lor.

Aceste modele culturale de diferite tipuri nu s-au dezvoltat împreună, ci – chiar și în timp într-un mod asincronic – în cursul veacurilor XVIII și XIX. În cadrul așezărilor slovace din țară sau a fracțiunilor acestora acestora mai există și astăzi – cel puțin pot fi reconstituite – acele sisteme culturale tradiționale ori specifice culturii burgheze din secolul al XIX-lea, care în majoritatea lor au luat naștere la cumpăna veacurilor XIX-XX ori în primele decenii din secolul XX, nutrind în continuare evoluția culturală etnică sau, dimpotrivă, aculturația, așadar dizolvarea culturală.

Evoluția și transformările divergente au fost motivate de o serie de factori obiectivi sau subiectivi, iar varietatea acestora era influențată – evident – și de intensitatea și caracterul relațiilor interetnice. Diversitatea și diferențele acestora erau cauzate de condițiile geografice, ecologice, economice și comerciale etc. ale așezărilor slovace variate, precum și de structura socială comunitară. În ceea ce privește edificarea culturii, alături de motivațiile obiective, un rol important le-a revenit și factorilor subiectivi: mentalitatea comunitară slovacă formată după așezare, orientarea valorilor din punct de vedere cultural și lingvistic sau, de exemplu, transformările și modul în care poate fi influențată orientarea spre valori.

Stratificarea internă de conținut a sistemelor culturale

Locul și rolul culturii tradiționale din cadrul modelului cultural etnic au fost determinate și de formele de stratificare culturală din jurul acesteia, de tipul sistemului relațiilor existente între cultura populară și celelalte două straturi fundamentale ale culturii – cea elitistă (burgheză) și cea confesională –, precum și de felul în care a evoluat comunicarea culturală în limba maternă între aceste trei straturi de bază.

Având în vedere comunicarea culturală în limba maternă, modelele culturale etnice din Ungaria pot fi incluse – în funcție de gradul lor de stratificare – în trei tipuri fundamentale. Astfel, pot fi deosebite modele cu un singur, cu două sau cu trei niveluri de stratificare.

În ceea ce privește modelul cu trei niveluri de stratificare – cel mai fracționat –, elementele culturale lingvistice slovace capătă un rol în cultura superioară, confesională și în cea populară. Un astfel de model este reprezentat de câteva așezări slovace din Câmpia de Sud, printre care și Tótkomlós, Békéscsaba, iar pentru o perioadă mai scurtă, Mezőberény. În cadrul acestora, datele repertoriului bogat al artei dramatice scot în relief ponderea deloc neglijabilă a prezenței culturii superioare: între 1907 și 1946, grupul de actori amatori din Tótkomlós a prezentat în limba slovacă 108 de piese de teatru clasice și contemporane. Cu ajutorul lor, cultura slovacă a fost transmisă în toată Câmpia Sudică.

În cadrul modelului cu două niveluri, rolul culturii materne se restrânge la cultura populară și confesională. În secolul al XIX-lea, majoritatea localităților slovace din Ungaria făceau parte din asemenea tipuri de așezări. În secolul XX, numărul lor a scăzut, iar în felul acesta și-au conservat cultura, în special așezările slovace evanghelice din Nógrád, aproape până la sfârșitul anilor 1960–1970. Spre deosebire de acestea, satele catolice din Pilis au păstrat acest model cu nivel dublu de stratificare – cu dominanța culturii confesionale – până la cumpăna secolelor XX–XXI.

În cazul modelului cu un singur nivel, cultura etnică este transmisă exclusiv prin cultura populară. În general, acest tip a fost reprezentat până în 1948, de pildă, de așezările slovace din împrejurimile Budapestei, de-a lungul Dunării, precum și de satele slovace din Munții Mátra, Bükk și Zemplén.

Dualitatea lingvistică și de conținut a modelelor culturale

După cum s-a amintit deja în introducere, cultura naționalităților este expusă unor schimbări mult mai intense decât cultura majoritară. Una dintre formele cele mai specifice ale acestor transformări este realizată tocmai sub efectul limbii și al culturii majoritare. Sistemele culturale constituite ale așezărilor și insulelor lingvistice slovace din Ungaria, sub influența limbii și culturii maghiare majoritare, ca parte a unui proces ce a debutat la începutul veacului al XIX-lea și durează – în realitate – până în zilele noastre, au fost transformate treptat în sisteme bilingve, având adesea conținuturi duale.

Constituirea modelelor bilingve

Ținând cont de toate insulele lingvistice slovace, în Ungaria sistemele culturale închise din punct de vedere lingvistic au continuat să existe până în 1810–1820. Începând cu această perioadă, sub influența îmburghezirii ce ia avânt puțin câte puțin, în unele așezări – deși cu serioase decalaje în timp – se desfășoară transformări culturale și lingvistice cu efecte într-o direcție identică, adică înspre dezorganizarea sistemelor culturale minoritare închise până la aceea dată. Aici se impune scoaterea în evidență a marilor diferențe temporale. În timp ce, de pildă, sistemul cultural al unor târguri locuite de slovaci începe să se transforme încă din intervalul 1810–1820, în multe așezări slovace, în perioada 1890–1900, același sistem rămâne aproape neschimbat. Acele faze mai lungi de modificări, ce pot fi definite mai mult ipotetic și de care sunt atrase tot mai multe localități slovace, pot fi grupate în felul următor: prima etapă a anilor 1830–1840, tendința de amplificare între 1860–1870, iar mai apoi, faza dinaintea Primului Război Mondial, ce cuprinde perioada 1880–1910, cu cele mai puternice transformări. Într-o formă sau alta, această fază produce deja în sistemul cultural al tuturor așezărilor slovace o importantă schimbare și restructurare.

Acțiunea de a deveni bilingv și efectul acesteia asupra diverselor straturi și elemente ale culturii minoritare este un proces deosebit de complex și dificil. În decursul acestuia, în mijlocul unor comunități sau așezări de diferite tipuri s-au format sisteme bilingve extrem de variate ce există în cadrul diverselor structuri lingvistice și cuprind teritorii diferite. Acestea pun în funcțiune bilingvismul din sistemul obiceiurilor culturii populare și al culturii confesionale, având totodată și o influență reciprocă și ținând cont de faptul că reacțiile lingvistice ale manifestărilor populare religioase și ale preocupărilor de laicizare arată o strânsă interdependență. De cele mai multe ori s-au dezvoltat următoarele variante:

- În cazul unora dintre așezări, acolo unde poziția culturii etnice slovace era deosebit de consolidată, nu s-au format sisteme bilingve, nici referitor la obiceiurile tradiționale, nici în ceea ce privește cultura confesională (ori religiozitatea populară); eventual, acestea au apărut doar fragmentar în ultimile două-trei decenii, adesea împlinind doar un rol formal și nu unul legat de conținut. (Această variantă, de pildă, este reprezentată de localitatea Tótkomlós.)

- Există comunități slovace în cazul cărora doar viața confesională a devenit bilingvă, iar tradițiile populare religioase ori profane nu. (Acest fenomen era specific încă pentru mult timp tuturor satelor slovace din Munții Pilis.)
- Un alt tip de așezări este reprezentat de acele localități în care au devenit bilingve atât obiceiurile confesionale, cât și cele profane. (De exemplu, mai multe așezări din județul Nógrád, regiunea dintre Dunăre și Tisa, o parte a așezărilor cu fabrici de sticlă și a localităților din Zemplén și Câmpia Sudică.)
- Atât sistemul cultural popular confesional, cât și cel profan a fost în bună parte maghiarizat; în cadrul acestui sistem și-a găsit locul doar câte un element de limbă slovacă. Aici aparține o parte a satelor din Munții Bükk și Zemplén.
- În domeniul obiceiurilor și al credințelor populare s-a petrecut o substituție lingvistică totală. Ca urmare a acestui fapt, sistemul bilingv dispăre, iar comunitatea își revia forma de existență monolingvă, dar de această dată într-un sistem cultural maghiar. A fost menționată această variantă, deoarece cultura originală nu dispăre în totalitate nici într-un asemenea sistem. Aceasta continuă să existe sub două forme: a) după substituția lingvistică se păstrează în limba preluată conținutul original, b) elementele culturale fără funcții legate de limba slovacă pot fi conservate încă pentru un timp îndelungat în conștiința generațiilor cele mai vârstnice și mijlocii ale comunității, iar în decursul readucerii lor în memorie, ele pot fi transmise urmașilor. (Asemenea tipuri de foste așezări slovace pot fi găsite în împrejurimile orașului Vác, de-a lungul râului Ipoly, iar câteva, în județele Fejér și Tolna.)

În ceea ce privește variantele sistemelor bilingve menționate, cultura tradițională poate fi surprinsă în cadrul unor structuri lingvistice diferite și forme de ierarhie diverse, în cazul cărora: 1. cultura slovacă a rămas predominantă față de cea maghiară; 2. este realizată dominanța elementelor culturale maghiare; 3. cultura corespunzătoare celor două limbi coexistă paralel, iar egalitatea, juxtapunerea ori subordonarea alternează în funcție de variante. La acest sistem, elementele culturale bilingve nu sunt strâns unite precum în cazul construcției ierarhice, relația fiind mai relaxată, iar „lipsa” ori „pierderea” uneia dintre limbi nu alterează mai mult sau mai puțin unitatea de conținut.

Referitor la cultura populară sunt cunoscute modalități extrem de variate ale substituirii lingvistice ori ale transformărilor bilingve. Există situații când comunitățile slovace, odată cu textele în limba maghiară, au preluat și obiceiurile comunității maghiare sau elementele culturale ale acesteia. Astfel, în cazul mai multor așezări slovace au fost adoptate textele unor ritualuri nuptiale din satele maghiare învecinate, dar acestea au făcut parte din propriile lor obiceiuri de nuntă încă un timp îndelungat. În ultimile două decenii, însă, în mai multe așezări slovace sunt organizate nunțile „maghiare” cu ajutorul unor cavaleri de onoare invitați din satele maghiare. În anii 1920-1930, localitățile slovace din Zemplén dezvoltă o tendință similară și în cazul interpretării Vicleimului cu texte în limba maghiară. Textele acestor jocuri populare au fost aduse de către meșterii ambulanți – sticlari și sârmari – din diverse localități maghiare.

O variantă des întâlnită a substituirii lingvistice era transpunerea textelor populare slovace în limba maghiară chiar de către cei ce practicau obiceiurile. Din culegerile realizate în 1946 la Dunaegyháza de către Rudolf Žatko se cunoaște faptul că textele ritualurilor nuptiale redactate deja la acea vreme în limba maghiară sunt traduceri fidele ale unor texte rituale nuptiale slovace. În cazul anumitor sisteme de obiceiuri sau al unor genuri literare folclorice este frecvent întâlnit și fenomenul compunerii în ambele limbi de către comunitatea deja bilingvă, care în felul acesta contribuie la propagarea ambelor culturi populare. Cele mai marcante figuri legate de această dualitate culturală sunt naratorii bilingvi.

În secolul al XX-lea – mai cu seamă în anii '30 și '40 ai veacului –, în sistemul cultural al comunităților slovace au avut loc fenomene de aculturație mult mai puternice decât cele din secolul al XIX-lea, urmate și de o asimilare culturală și lingvistică, iar în decursul acestor procese, întregul sistem de valori al culturii tradiționale a suferit de asemenea o degradare. Aceste fenomene au schimbat și ierarhia internă de până atunci din cadrul sistemelor bilingve. Relațiile de egalitate, juxtapunere ori subordonare dintre cele două culturi din cadrul sistemelor culturale bilingve – modificarea valorilor acestora – au fost puternic influențate de gustul estetic dominant al epocii și de tendințele de orientare privind valorile culturale, care au luat naștere prin noi și noi provocări culturale venite din partea societății.

Din acest punct de vedere, dar și pe baza identității culturale și a tendințelor de orientare a valorilor din comunitățile slovace, modelele culturale bilingve pot fi supuse unei noi clasificări. Astfel, pot fi menționate modele culturale constructive (a), degresive (b) și constructiv-degresive (c).

a) În cadrul modelului constructiv, cultura populară slovacă își păstrează rolul dominant și de conducere. Elementele preluate din cultura populară materială și spirituală a societății maghiare sunt apreciate de comunitatea slovacă precum componente integrante ale propriei culturi. O parte a acestui sistem de valori este și terminologia preluată din limba maghiară.

În cadrul acestui model concret, atât evoluția, cât și rolul unor obiceiuri sau al unor fragmente ale obiceiurilor preluate împreună cu textele maghiare corelate sunt determinate de asemenea prin tradițiile existente până atunci în cultura și comunitatea slovacă. Astfel se întâmplă în cazul liturghiei bilingve din Pilis și al ceremoniilor bisericești, de pildă, la înmormântări. Ceremoniile divine oficiate în limba maghiară nu le-au eliminat pe cele în limba slovacă, în schimb, conservarea acestora este exclusiv meritul comunităților slovace din Pilis. Rolul decisiv al culturii slovace este atestat și prin faptul că în localitățile slovace din Pilis cultura populară profană – printre altele, obiceiurile legate de sărbătorile familiale și comunitare – nu a devenit bilingvă.

b) Modele destructive, respectiv procese destructive ce au loc în sistemul cultural, pot fi considerate acele transformări în decursul cărora elementele culturale legate de limba slovacă, sisteme întregi de obiceiuri ori câte un gen literar folcloric – sau chiar mai multe –, sunt trecute pe planul al doilea față de textele ori genurile literare preluate ale obiceiurilor folclorice în limba maghiară, dobândind astfel rolul lor social de până atunci. În majoritatea insulelor lingvistice slovace din Ungaria, un asemenea proces cu valoare de model s-a petrecut în domeniul folclorului pentru copii. La cumpăna secolelor, cântecele slovace pentru copii și jocurile cu texte în limba slovacă au beneficiat de un for „public” venit dintr-un spațiu tot mai restrâns, locul acestora fiind luat de folclorul maghiar pentru copii. Faptul că perpetuarea folclorului slovac pentru copii a eșuat atât de repede poate fi pus – probabil – pe seama consolidării treptate a sistemului școlar și preșcolar comunal la cumpăna secolelor, a cărui limbă de predare era deja pretutindeni cea maghiară, iar programa sa de învățământ a inclus și folclorul maghiar pentru copii. Faptul că bine-cunoscutele poezii, zicători și cântece în limba maghiară pentru copii erau

uzuale și răspândite este atestat de existența folclorului maghiar pentru copii cules în anii 1940 și 1950 în satele din județele Nógrád și Pest, din care publică și volumul intitulat *Magyar Népzene Tára I.* [Tezaurul muzicii populare maghiare I], ce conține – printre altele – jocuri pentru copii din localitățile Kerepes, Nagytarcsa, Ecser, Csömör și Csesztve.

c) În spatele coexistenței proceselor constructive și degresive se ascunde frecvent atitudinea ambivalentă a comunității. Cu aceste ocazii, în interiorul sistemului bilingv, cultura maghiară și slovacă înregistrează adesea valori incompatibile. Uneori crește valoarea socială a culturii slovace, dar, în același timp, elementul cultural slovac corespunzător elementului cultural maghiar din identitatea culturală comunitară își păstrează în continuare rolul primordial. Printr-un astfel de proces a trecut cântecul popular slovac și maghiar din comunicarea culturală a unor comunități slovace.

Cântecul popular maghiar și împreună cu acesta și cântecele maghiare cu caracter folcloric s-au răspândit în comunitățile slovace în anii 1930-1940. De pildă, în așezările slovace din județul Nógrád, începând cu anii 1930, s-au cântat cântecele populare maghiare la șezătoare și cu ocazia plimbărilor de duminică după-amiază. În același deceniu, la Tótkomlós, în zilele hramului, feciorii cântau deja în cârciumă cântecele populare maghiare. În pofida faptului că în felul acesta cântecul popular maghiar a preluat funcția socială a cântecului popular slovac din câteva domenii (în cazul nunților, doar cu câteva decenii mai târziu și nici atunci nu în totalitate), cântecul folcloric slovac a reușit totuși să-și păstreze valoarea, având până în zilele noastre un rol deosebit de important în ceea ce privește conservarea tradițiilor slovace.

Modelul funcțiilor din sistemul dual

Din sursele și datele cunoscute până acum reiese și faptul că această cultură bilingvă a luat ființă cu cel puțin un secol în urmă. În cadrul acestui proces cultural timpuriu, comunitatea a utilizat pentru o vreme elementele culturale preluate, de limbă diferită, independent de propria cultură maternă. În anii 1890, slovacii evanghelici din Nyíregyháza îi întâmpinau pe moșierii maghiari catolici cu ocazia Crăciunului și a altor zile de sărbătoare – preluând obiceiul maghiarilor din împrejurimi – în limba maghiară. În acest caz, comunitatea slovacă a preluat și a transmis mai departe obiceiul maghiar spre o altă comunitate, mai restrânsă, având în vedere o oarecare constrângere a relațiilor sociale ierarhice.

Din cauza unor motive sociale culturale și ierarhice similare, în anumite așezări locuite de slovaci, textele utilizate cu ocazia sărbătorii secerișului au fost maghiarizate ori au devenit în totalitate maghiare. Existența obiceiurilor legate de seceriș în limba slovacă – *dožinky* – este confirmată și de textele care mai pot fi culese în localitatea Nógrádsáp. În anii 1920 și 1940, aceste obiceiuri erau încă practicate și în alte satele slovace din județul Nógrád și pe valea râului Galga.

Exemplele ce indică faptul că obiceiurile maghiare și slovace conviețuiesc în cadrul comunităților slovace demonstrează însă o interdependență culturală mult mai strânsă, iar adoptarea și transmiterea obiceiurilor maghiare sunt determinate de colectivitatea maghiară foarte numeroasă care trăiește împreună cu etnia slovacă, formând împreună cu aceasta o comunitate unitară. Astfel, în localitatea Vanyarc din județul Nógrád, feciorii care împărțeau azima la familiile slovace spuneau textul – potrivit acestui obicei – în limba slovacă, iar la familiile maghiare, în limba maghiară; în mod asemănător au procedat și feciorii care mergeau din casă-n casă cu ocazia sărbătorii Sfintei Mucenice Lucia Fecioara din localitatea Nagybánhegyes (județul Békés). Spre deosebire de fenomenul motivat de ierarhia socială precedentă, acest fenomen este caracterizat printr-un fel de „democratism cultural”, al cărui scop primordial este adoptarea comunităților de altă limbă, transmiterea propriei culturi spre comunitatea de altă etnie și obținerea acceptării din partea acesteia etc. Acest tip de perpetuare a culturii poate fi asociat cu povestitorii bilingvi.

Exemplele variate prezentate până acum sunt aduse la un numitor comun cu ajutorul unui singur lucru: textele ritualice în limba maghiară sunt propagate de comunitatea slovacă spre comunitățile maghiare – mai mari sau mai mici – ori spre indivizi maghiari. Față de această situație diferă mult tipul sistemului cultural bilingv în cazul căruia cultura bilingvă rămâne în interiorul comunității, iar aceasta – similar culturii materne – transmite și cultura maghiară spre propria comunitate.

În cadrul observațiilor realizate în așezările amintite am încercat să urmăresc mai detaliat funcția acestora din urmă, având în vedere în primul rând obiceiurile confesionale populare și religioase. Sistemul a fost însă menținut până în zilele noastre de obiceiurile folclorice profane, în special în ceea ce privește nunțile, care immortalizează o serie de obiceiuri vechi.

Aș dori să subliniez două forme de apariție marcante ale acestui sistem cultural lingvistic dual:

1) În cadrul primei forme, elementele culturale slovace ori maghiare – interdependente, edificate conform unei logici severe sau legate între ele printr-o înlătuire neîntreruptă a aceluiasi sistem ori obicei – alcătuiesc o unitate bilingvă. Această formă este specifică obiceiurilor comunitare slovace confesionale și laice deopotrivă. Serviciile religioase și funerariile din Pilisszentkereszt sunt celebrate de preot în limba maghiară, însă credincioșii slovaci se roagă și cântă în limba slovacă, doar răspunsurile date în mod direct cu ocazia ceremoniilor efectuate de preot sunt rostite în limba maghiară, iar în cazul înmormântărilor, unele dintre cântece sunt interpretate în limba maghiară și câteva în limba slovacă. În mod similar precum la Pilisszentkereszt se desfășoară marea liturghie în limba slovacă, ce are loc în fiecare a doua duminică din lună la Piliscsév, cu deosebirea că aici – având aceiași participanți – ceremonia se desfășoară timp de două duminici exclusiv în limba maghiară, iar cântecele sunt interpretate în limba maghiară. La Lucfalva (județul Nógrád), în comunitatea baptistă, predicile și rugăciunile sunt rostite în limba maghiară, iar cântecele, doar în limba slovacă. Un profil identic poate fi observat la Kiskőrös în cazul nunților slovace din anii 1930-1940, unde cei care conduc ceremonia – cavalerii de onoare și nașii – dețin și un rol lingvistic. Nuntași sunt îndrumați în limba maghiară de către naș și în limba slovacă de către colăcar. Prin expresiile „nașul maghiar” și „colăcarul slovac”, aceste practici se păstrează încă în memoria colectivă.

Această formă de apariție bilingvă a fost constituită și pusă în mișcare, pe de o parte, sub presiune ori de comun acord (în cazul bisericilor), pe de altă parte, de mediul cultural maghiar mai restrâns și existența culturii majoritare, realizându-se astfel o includere firească și acceptarea acesteia. Judecând prin prisma prezentului, dualitatea lingvistică și culturală funcționează oarecum avantajos, acționând simultan în spațiu și timp din interiorul aceluiasi sistem și – în special – printr-un conținut identic.

2) Vom beneficia de o imagine mult mai complexă în cazul în care unele obiceiuri comunitare etnice sunt dublate nu doar sub aspectul lingvistic, ci și al conținutului. În asemenea cazuri, cele două conținuturi pot fi ori absolut identice, ori doar similare, dar constituie părți integrante ale acelorași obiceiuri.

La ceremoniile funerare din Piliscsév, cu o oră înainte de sosirea preotului și a dascălului, cei adunați își iau rămas-bun de la mort intonând cântece și rostind rugăciuni în limba slovacă timp de o oră, apoi, după

sosirea preotului, repetă același lucru în limba maghiară, de această dată adaptând acel ultim rămas-bun ritualului performat de preot. Această ceremonie funerară s-a dezvoltat în special doar în satele slovace catolice, iar dintre acestea, în primul rând în Munții Pilis. Această formă a bilingvismului doar arareori poate fi întâlnită în așezările evanghelice; în cazul în care ritualurile au fost maghiarizate, acest lucru a indicat – de cele mai multe ori – alternarea lingvistică totală cu referire la fiecare element al serviciului divin.

În ceea ce privește sărbătorile pascale, la Piliscsév, în duminica Floriilor, cântecele legate de Passio sunt intonate în limba maghiară, iar în Vinerea Mare, în limba slovacă; unele cântece bisericești de Paști ori legate de procesiunea de Înviere, precum și cele de Crăciun sunt dublate în mod similar.

În ceea ce privește cultura confesională din Pilisszántó, bilingvismul paralel funcționează printr-un sistem și o formă ușor diferite față de localitatea Piliscsév. În timp ce ordinea liturgică a limbii este similară cu cea din Piliscsév, unele dintre obiceiurile confesionale din zilele de sărbătoare sunt performate exclusiv în limba slovacă: aici, atât Patimile Domnului din duminica Floriilor, cât și cele din Vinerea Mare sunt interpretate în limba slovacă, iar celelalte obiceiuri – dacă sunt practicate bilingv în comunitate –, funcționează separat unele de altele în timp și spațiu. Astfel, cu ocazia procesiunii de Înviere, Drumul Patimilor este parcurs de asemenea mai întâi de credincioși, fără preot, cântând și rugându-se în limba slovacă, apoi, încă în după-masa aceleiași zile ori în cea de-a doua zi, aceeași comunitate – împreună cu preotul – cântă în limba maghiară și se deplasează încă o dată pe același drum.

Paralelismul legat de conținut, apărut în cultura confesională, poate fi întâlnit și în cadrul unor obiceiuri profane. În anii 1930-1940, copiii din Szarvas au cântat sub ferestre colinde de Crăciun atât în limba slovacă, cât și în cea maghiară, iar în prima zi de Crăciun sau în dimineața de Anul Nou, la familiile de slovaci au fost rostite urările atât în limba slovacă, cât și în cea maghiară.

În cadrul acestui model bilingv, un loc aparte îl ocupă Vicleimul din localitatea Füzér, care se practică încă și astăzi în ambele limbi, dar include texte ce diferă unele de altele și prin conținut. Particularitatea acestui obicei bilingv constă nu doar în faptul că între 25 decembrie și 6 ianuarie un grup format din cinci bărbați tineri interpretează în ambele limbi întregul repertoriu, ci și modul în care acesta este cerut și primit

de către public: în 24 decembrie, după Sfânta Liturghie de noapte – dar uneori deja cu mai multe zile înainte –, familiile îi spun preotului sau celor ce organizează Vicleimul în ce limbă doresc să-l asculte în perioada respectivă. Potrivit unor informații din 1986, în anul anterior majoritatea familiilor din Füzér l-a cerut doar în limba slovacă, o mică parte exclusiv în limba maghiară, existând și familii care ar fi dorit să asculte Vicleimul în ambele limbi. Cu asemenea ocazii, familiile își exprimă recunoștința prin aducerea unor porții duble de mâncare și băutură. Potrivit unei anchete efectuate în a doua jumătate a anilor 1990, majoritatea familiilor au fost de acord cu interpretarea bilingvă ori cu cea în limba maghiară.

Încă din perioada interbelică putea fi observat faptul că alături de textele referitoare la practicarea unor obiceiuri în limba slovacă au fost rostite și traduceri exacte în limba maghiară. Încă și astăzi se practică acest lucru la Tárnok (județul Pest), unde cu ocazia „purtatului lui Iuda” din Sâmbăta Mare, feciorii care se duc din casă-n casă recită împreună cu poezia slovacă și varianta maghiară a acesteia. La Miske (județul Bács-Kiskun), fetele, mergând din casă-n casă în duminica Floriilor cu ramuri de măștișori, intonau cântece de primăvară atât în limba slovacă, cât și în maghiară. Obiceiul încă viu este asociat în prezent doar cu cântece maghiare, care mai păstrează doar în fragmente textul ritualic original slovac. Transformări similare au suferit și poeziile ori zicătorile – existente în continuare și astăzi, ori reînnoite de doar câteva decenii – din localitățile slovace de dincolo de Dunăre sau din alte câteva așezări slovace maghiarizate, care sunt interpretate cu ocazia scenei biciuirii de Paști.

Bibliografie

Bibliografia selectivă cu referire la cultura bilingvă a lucrărilor realizate de autoarea Anna Gyivicsán, redată aici, cuprinde publicații în limba germană, engleză și maghiară. Nu include publicațiile elaborate în majoritatea lor în limba slovacă, apărute parțial în volumul de studii al autoarei intitulat: *Dimenzie národnostného bytia a kultúry* (Békešská Čaba, 2002). [În cazul publicațiilor de limbă slovacă, autoarea semnează sub numele de Anna Divičanová.] Majoritatea lucrărilor apărute în limba maghiară au văzut lumina tiparului în volumul *Nemzetiségi lét és kultúra dimenziói I–II*. (Békéscsaba, 2003).

- 1984 Két kultúra kölcsönhatása a magyarországi szlovákoknál. *Tiszatáj* 11. 42–48.
- 1985 A kulturális kölcsönhatások külső és belső mozgásáról. In: *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon* II. Miskolc, 27–30.
- 1986 Nyelvi dualitás és tartalmi párhuzamok a magyarországi szlovákok közösségi szokásaiban. In: *A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai*. Budapest–Békéscsaba, 187–196.
- 1992 Egy kétnyelvű közösségi szokás modellje: a füzéri betlehemes játék. In: VIGA Gyula (szerk.): *Kultúra és tradíció 1. Tanulmányok Újvári Zoltán tiszteletére*. Miskolc, 281–288.
- 1996 Etnokulturális változások Tótkomlóson. In: *Tótkomlós néprajza*. Tótkomlós–Gyula, 379–395.
- 1997 A kétnyelvű kultúra néhány kérdéséről. In: *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében*. Jazykové kontakty v Karpatskej kotline. Dialógus Könyvek–Edíció dialógus, Kalligram, Bratislava–Pozsony, 27 – 33.
- 2000 A nyelvszigeti kultúra néhány kérdéséről (A magyarországi szlovákok példáján). *Néprajzi Látóhatár* 9. (1–2) 63 – 70.
- 2002 A Pilis hegységi szlovák települések táji jellegzetessége. *Néprajzi Látóhatár* 11. 241–250.

*

- 1990 Sprachliche Dualität und inhaltliche Parallelen in den gemeinschaftlichen Sitten der Slowaken in Ungarn. *Studia Slavica Hungarica* 36. (1–4), 151–158.
- 1992 Etnopsychische und psycholinguistische Motivation der zweisprachigen Kultur. In: Nyomárkay István (szerk.): *Szlavisztikai tanulmányok*. Budapest, Szlav Filológiai Tanszék, 315–327.
- 1994 The Ethno-Linguistic and Ethno-Psychic Aspects of Folklore Genres. Folklore in the Identification Processes of Society. In: *Etnologické rozpravy*, Bratislava, 133–140.
- 1998 Die Multikulturellen Schichten der Volkskulturen. In: *Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében*. Békéscsaba, 162–166.
- 1998 Berührungspunkte der traditionellen deutschen und slowakischen Kultur in der slowakischen Sprachinseln in Ungarn. In: *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen*. 15. 147–155. (4 foto)

Abstracts

DANCU Pál

The settling of Slovak communities in Satu Mare, Ugocea and Maramureş counties in 18th and 19th centuries

As the title of the article suggest, the paper present the historical beginnings of Slovak communities in Satu Mare, Ugocea and Maramureş counties in 18th and 19th centuries. The author shows the settling process of these communities, gives the list of places where the colonists came from, and the lists of family names. He contributes with important dates to the history of church life of this communities, as well he presents interesting details about the history of education, for example about the problem of Slovak masses, about the requirements of priests hiring and about the functioning of the denominational schools.

Ján BOTÍK

Beginnings of interest towards the historical and ethnic development of the Slovaks in the Lowlands

This article draws attention to the initial interest for history and the way of life of the Slovak migrants settled down in the so-called Lower Lands (Great Hungarian Plain) situated on the territory of the present day Hungary, Romania, Serbia and Croatia after the Ottoman Turks had been expelled (1711). The paper focus on the documents written by Slovak scholars in the 18th and 19th century (Matej Markovič, Andrej Školka, Samuel Tešedík, Daniel Zajac, Ľudovít Haan, Michal Žilinský, etc.). Authentic reports of the mentioned authors provide valuable information on the process of adaptation, social convergence, interethnic contacts, mutual cultural influences, linguistic and cultural innovations and many other changes in the life of Slovak migrants that were determined by the different environmental, social, cultural and ethnic conditions of their new homeland. The dynamics of cultural and linguistic changes has been analyzed from the perspective of contemporary theoretical and methodological approaches in the study of ethnic minorities and Slovaks living abroad.

Alena GECSE – Desideriu GECSE

The history and culture of Czech communities from Banat

Alena Gecse and Desideriu Gecse in their article presents the settling down of the Czech community in Banat region, the strategies of co-existence with other ethnic communities and cultural attitudes towards them, the ethnic elements and institution of the Czech minority's identity. The authors elucidate the origin of ethnic name in which the surrounding Romanians called them, also presenting how this communities functioned and organized themselves. They give details about the trades which historically played important roles in the life strategies of these communities, they present their customs, family gatherings and communal celebrations, the most important factors in preserving the ethnic identity: the folklore, memorials, anniversary days, school education. Presenting the biographies of eminent figures of this communities and their activities offers a more detailed picture about the history of this communities.

GYIVICSÁN Anna

The lingual and content duality of the ethnical cultural models

The study, which presents the ethnical cultural models, has an academic approach to the matter with systematizing aim. By means of comparative examination of the cultural system and the collective cultural communication of Slovak communities in Hungary, the synthesis came from the cultural changes, which took place in these communities.

The author presents in the approximately three-century-existing enclaves the inner content stratification of cultural models i.e. in some communities what system of connection developed between the national, church or elite culture.

The longer chapter of the study shows the developed linguistic and content dualism of Hungarian–Slovak bilingual cultural models and the function of these systems among Slovaks in Hungary.

KRUPA András

The relation between the national culture and the bilingualism at the Slovaks living in the Great Plain

The interethnical mutual effect had an important role in the folk culture of the Slovaks in Hungary. Bilingualism developed in those local communities where the population belonged to at least two ethnic

groups. Noted bilingual story-tellers lived among them. Farkas András-né Drágos Zsófia from Nagybánhegyes is an outstanding story teller of unique folk tales in the Hungarian and Slovak language area. In the 1990s we can meet some belief-myths in Bükkzentkereszt in the Bükk mountains. The bilingual folk songs can be found at almost every Slovak group in Hungary.

Recently bilingualism has been pressed back to the settlements where the communities are getting smaller. In families real bilingualism is not regular, instead mixed language usage is prevailing with Hungarian linguistic elements. From the folk production created in the native language or bilingual way mainly those remain which have closed, defined words and the tune is connected at the same time.

The national folk culture and the bilingual folk culture depends on more factors. The individual could be bilingual when his or her family was Slovak, in the settlement, in the surroundings the person had connection with communities speaking other languages, when emotionally the mother tongue is preserved and direct usage of the language is regular. There is a new phenomenon. The young renouncing their native language, in instruction in mother-tongue learn their old native language and this way they become bilingual.

The bilingualism of communities is determined if the two language groups have equal bilingual communication. If only the members of the minority learn the other language but the majority ethnic groups do not learn theirs we can speak about one-way bilingualism. Bilingualism actually made the Slovak national artistic forms richer. If the function of the national culture withers and this process is accompanied by the abandonment of the mother tongue, with the adaptation, the assimilation of the national culture elements will also take place

Pavel ROZKOŠ

The influence of Romanian language to the Slovak dialect from Nădlac and temporal evolution of it

Pavel Rozkoš in his article demonstrates the influence of other ethnic communities to the dialects of Slovak community from Nădlac, and the continuous changes of linguistic processes. The author argues that because of the influences of other ethnic communities with whom the Slovak communities lived with, the dialect of Slovak community from Nădlac differs in many aspects from the dialect of Slovak communities from other places.

ZSILÁK Mária

The course of dialects' fading away in Slovakian enclaves in Hungary

On the basis of her dialectology work, the author analyses the state of the language in the Slovakian enclaves in Hungary. She describes three modes of the dialects' losing ground and fading away, 1. 'dialects versus literary language' 2. 'Slovakian dialect versus the majority nation's language' 3. 'the dialect's speakers' dying off'. She examines the typical linguistic and non-linguistic factors of the above three modes and their mutual influences.

TÓTH Sándor János – TUSKA Tünde – UHRIN Erzsébet – ZSILÁK Mária

General linguistic survey in Tótkomlós

The comprehensive study, analyzing the usage of Slovakian language in Tótkomlós was made in the frames of the project (NKFP 5/126/2201) "The dimensions of linguistic alteration: The possibilities to preserve minority languages", based on the common research of the MTA Linguistic Institute's Modern Language Department, the ELTE BTK Hungarian Language Department and the Research Institute of the Slovaks in Hungary. The project was elaborated and led by Csilla Bartha and Anna Borbély. The research was conducted in an empirical way, with questionnaire but other socio-linguistic methods were also used e.g. observing the participants, collecting documents, etc. The results of the research show interesting connections concerning the themes of choosing a language, changing codes, bilingualism, relations to the dialect, attitudes to the language, stereotypes.

Elena Rodica COLTA

Slovak minority in Fântânele (Arad County) between search and loss of identity model

Founded by the Germans in the middle of the 18th Century, the village is multiethnic nowadays, after the mass departure of the Germans, replaced by Romanian, Slovak and Hungarian colonists, the majority being Romanians.

The Slovaks arrived from Bihar Mountains. They had difficulties in preserving their identity within the German culture which they assumed along with their houses, the church and the cemetery.

On forgetting the traditional cultural model, which came from the Bihar mountains, the modernity contributed as well, and the process resulted in the substitution of traditional values with new ones, adequated to the urban culture.

Finally, the younger generation, who studied in Romanian schools, would not be different than the Romanian majority, among whom he lives.

GYIVICSÁN Anna

The National Typology of Slovaks in Hungary

The study presents the characteristic features of the Slovak community enclaves at the end of the 17th and at the beginning of the 18th century on the territory of present-day Hungary. These enclaves were sporadic, often geographically remote from each other.

Among others geographical-ecological and economical factors, the religion and social structure of the community, the national institutions or the lack of them, the relationship of the community with the home-country etc. are included by the author.

On the basis of these factors the study shows the most pronounced types of the enclaves particularly: the market-towns in the South of the Great Hungarian Plain founded by the Lutheran Slovaks – for example: Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós and Nyíregyháza in the North of the Great Plain.

The author, on the basis of enumerated factors, makes an examination of these elements in what manner they had an effect on the lingual and cultural processes, how they formed the ethnical sense of consciousness and outward forms of them, what roles they got in the social behavior and integration of the community, by what means they are reflected and what changes were brought about in demographic data

Mária HOMIŠINOVÁ

Slovaks in Hungary (Theoretically-Empirical Analyses of Construction of the Social and Ethnical Identity.)

The main purpose of this study is a theoretical and empirical analysis concerning construction of social and ethnical identity of Slovaks living in Hungary, which are situated in a minority position due to the his-

torical and political occurrences, whereas their national (mother) state is remaining in the near neighbourhood. Content of our paper is divided into four thematic parts. In the first part is presented a brief conceptual framework of understanding and investigation of the ethnical identity. In the second section is described shortly a historical and demographic development of Slovaks in Hungary. The third fraction characterises the Slovak minority with regard to the construction and potential development of ethnical evolution, using empirical data obtained from the realized researches of the ethnical identity that were performed among the members of the Slovak minority in Hungary. The last part presents more detailed the basic research findings relating to the social identity perception of Slovaks living in Hungary. These results are important for explanation of the ethnical processes and phenomena.

Sînziana PREDA

Czechs from Banat: problematical migration and identity

Investigation of the Czech community in the Danube Clisura developed two lines of analysis, ethnic and religious, levels of identity that are interdependent: both were complemented and supported each other, basis for group specificity. Permanent markers are configured by the language spoken in the family and social life, extended family system, mutual assistance, the Roman Catholic faith, a conservative and based on life rules (for example, the model of endogamy). They shed light on the existence almost unaltered of group's life, in a form similar to that of the first settlers, a reduced reception of exterior cultural forms: according to the Czechs, the Romanians from neighbourhood are those who had learned from inter-ethnic contacts.

SZABÓ Orsolya

Interethnic relations in Pilisszentkereszt

The village, located in the Pilis hills north-west of Budapest, has more than 2200 inhabitants, 53 percent of whom officially declare themselves to be of Slovak nationality. This makes Mlynky the most Slovak village in Hungary. The Slovak community established numbers of local organizations and also the minority self-government, which has function to slack up the natural assimilation and the loss of language.

The members of community have assimilated to Hungarians in their way of life. They do have Hungarian national identity and Hungarian national feelings. Hungary is their homeland and in everyday life they speak Hungarian, at the same time bound to Slovak culture, language and traditions, too. They have a double identity, they are Slovaks and Hungarians at the same time – Hungarian Slovaks.

Everyday routine connects them to Hungarians therefore they do not really differ from their Hungarian neighbours. But there is another culture and another language they possess, and these still appear at certain occasions, and these times it is stronger than the world of the majority.

Lista autorilor

- BOTÍK, Ján – cercetător, profesor, Universitatea Constantin Filozoful, Catedra de Etnologie și Etnomuzicologie, Nitra
janobotik@gmail.com
- COLTA, Elena Rodica – antropolog, muzeograf principal, Complexul Muzeal Arad, Arad
rodica.colta@gmail.com
- DANCU Pál – istoric local, șef birou, Ungaria–Slovacia–România–Ucraina CBC ENPI Program
dankupali@yahoo.com
- GECESE, Alena – învățător, Școala nr. 3 cu clasele I–VIII, Moldova Nouă
alena_gecese@yahoo.com
- GECESE, Desideriu – profesor, Școala nr. 3 cu clasele I–VIII, Moldova Nouă
desideriu_g@yahoo.com
- GYIVICSÁN Anna – cercetător, profesor, Universitatea Eötvös Loránd, Catedra de slavistică, Budapesta – Institutul Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- HOMIŠINOVÁ, Mária – cercetător, Academia Slovacă de Științe – Institutul de Științe Sociale, Cașovia
- JAKAB Albert Zsolt – cercetător, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca
jalbertzsolt@yahoo.com
- KRUPA András – cercetător, Institutul Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- PETI Lehel – cercetător, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca
petilehel@yahoo.com
- PREDA, Sinziana – asistent universitar, Universitatea de Vest, Facultatea de Sociologie și Psihologie, Timișoara
hhayavatha@yahoo.com
- ROZKOŠ, Pavel – cercetător, vicepreședinte, Asociația Slovacilor din România în Slovacia, Bratislava
pavel.rozkos@zoznam.sk
- SZABÓ Orsolya – referent juridic, Biroul Comisarului Parlamentar pentru Drepturile Minorităților Naționale și Etnice
szaboo@obh.hu
- TÓTH Sándor János – cercetător, profesor, Colegiul de Teologie Gál Ferenc, Szeged
tothsanc@gmail.com
- TUSKA Tünde – cercetător, profesor, Universitatea din Szeged, Colegiul Juhász Gyula, Catedra slovacă, Szeged – Institutul Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- UHRIN Erzsébet – cercetător, director al Institutului Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- ZSILÁK Mária – profesor, Universitatea Eötvös Loránd, Catedra de slavistică, Budapesta
zilakm@ludens.elte.hu